

4. Конституція України: за станом на 8 грудня 2004 р. / Верховна Рада України. – К.: Видавничий дім «Скіф», 2009. – 48 с.
5. Свириднюк Т.О. Шукаємо і знаходимо своє місце в полікультурній Європі / Т.О.Свириднюк // Іноземні мови. – 2009. – № 3. - С.28-35.

УДК 37.015.3 + 159.947.5

ОСОБЛИВОСТІ ДИНАМІКИ МОТИВАЦІЇ ДОСЯГНЕННЯ УСПІХУ ПРОТЯГОМ УСЬОГО ПЕРІОДУ НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

Федосеев С.Е., студент

Криворізький державний педагогічний університет

У статті розглядаються особливості мотивації досягнення успіху школярів; виявляється специфіка її вікової динаміки; пропонуються методичні рекомендації, впровадження яких сприятиме розвитку даного виду мотивації.

Ключові слова: мотиваційна сфера, мотиваційний полюс, мотивація досягнення успіху, динаміка мотивації досягнення успіху, мотиваційний чинник, уникнення невдач.

Федосеев С.Э. ОСОБЕННОСТИ ДИНАМИКИ МОТИВАЦИИ ДОСТИЖЕНИЯ УСПЕХА В ТЕЧЕНИЕ ВСЕГО ПЕРИОДА ОБУЧЕНИЯ В ШКОЛЕ / Криворожский государственный педагогический университет, Украина.

В статье рассматриваются особенности мотивации достижения успеха школьников; определяется специфика ее возрастной динамики; предлагаются методические рекомендации, внедрение которых будет способствовать развитию данного вида мотивации.

Ключевые слова: мотивационная сфера, мотивационный полюс, мотивация достижения успеха, динамика мотивации достижения успеха, мотивационный фактор, избегание неудач.

Fedoseev S. DYNAMICS PARTICULARITIES OF MOTIVATION FOR SUCCESS ACHIEVEMENT DURING THE SCHOOL PERIOD / Kriviy Rig State Pedagogical University, Ukraine.

The article deals with the peculiarities of motivation of achieving success by pupils, the specific of age dynamics of achieving goals by pupils; methodical recommendations are offered and their application which will accompany the development of achieving success in educational process.

Key words: motivational sphere, motivational pole, motivation of success achievement, dynamics of motivation of school success, motivational reason, avoidance of failures.

Інтеграція України в Європейський та світовий освітній простори викликала необхідність переглянути деякі підходи до навчання учнів. Згідно з Національною доктриною розвитку освіти у XXI столітті, головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку самореалізації кожної особистості України, формування покоління, здібного вчитися протягом життя, створювати і розвивати цінності громадського суспільства. Навчання і виховання в нашій країні та формування активної, творчої, всебічно розвинутої особистості потребує проведення подальших можливостей дитини, резервів її психічного розвитку. Нові завдання сучасної школи, практичні труднощі шкільного життя зумовлюють необхідність психологічного дослідження шляхів активізації діяльності самих школярів і формування в них внутрішньо зацікавленого ставлення до своєї навчальної діяльності. Проблема мотивації навчання давно стоїть перед психолого-педагогічною теорією і практикою. Ще Я.Коменський писав, що всіма можливими засобами треба запалювати в дітях палке прагнення до знань і навчання.

Метою даної статті є виявлення особливостей динаміки досягнення успіху в процесі шкільного навчання. Головними завданнями даної роботи ми вбачаємо: теоретичне вивчення питання; проведення емпіричного дослідження та статистична обробка результатів; аналіз отриманих результатів з винесенням методичних рекомендацій.

У роботах психологів трактування поняття “мотив навчальної діяльності” носить досить широке значення, бо під мотивами діяльності взагалі різними психологами розуміються достатньо різні речі. Це і мотиви як потреби, потяги, спонування, схильності (Х.Хекхаузен); і як психічні процеси, стани, властивості особистості (К.Платонов); і як предмети зовнішнього світу (О.Леонт'єв); і як свідомі спонуки (В.Селіванов). А.Маркова визначає мотив навчання як спрямованість учня на різні сторони навчальної діяльності. Л.Божович за мотив навчальної діяльності бере те, заради чого навчається дитина, що спонукає її до навчання. На нашу думку, мотиви навчання – це внутрішні спонуки до навчальної діяльності.

Вирішальне значення для досягнення позитивних результатів у рамках навчальної діяльності має саме мотивація досягнення успіху, яка входить до складу психологічної готовності дитини до виконання навчальної діяльності. Знання закономірностей розвитку, формування і динаміки мотивації досягнення дозволить успішно вирішити завдання навчання і виховання учнів, їх підготовки до продуктивної, творчої праці.

С.Занок зазначає, що “мотивація досягнення – це прагнення людини досягти значних результатів, успіхів у діяльності” [1, с.165]. Ми під мотивацією досягнення успіху будемо розуміти прагнення учнів виконувати справу добре, якісно, покращувати результати своєї діяльності.

Дослідження мотивації досягнення почали проводитися Д.Мак-Клеландом в середині минулого століття, внаслідок чого йому удалося виявити індивідуальні відмінності в мотивації досягнень за допомогою тематичного аперцептивного тесту (ТАТ) Г.Мюррея. За Д.Мак-Клеландом, формування мотивації досягнення безпосередньо залежить від умов і середовища виховання і є побічним продуктом основних соціальних мотивів. Відповідно до теоретичних уявлень американських психологів Дж.Аткінсона і Д.Мак-Клеланда мотив досягнення складається з двох протилежних мотиваційних тенденцій – прагнення до успіху та уникнення невдачі. Високий рівень мотивації досягнення означає, що у дитини переважає прагнення до успіху; низький рівень мотивації свідчить, навпаки, що домінує прагнення уникати невдачі [1]. Пізніше питаннями мотивації досягнення займалися такі видні учені, як Н.Фізер, Х.Хекхаузен та інші; вони відмітили, що у дитини з'являються ранні форми діяльності досягнення, незалежно від виховної дії дорослих. Порівняльна характеристика особливостей мотивації досягнення успіху та уникнення невдач наводиться в таблиці 1.

Таблиця 1 - Відмінності в мотивах прагнення до успіху та уникнення невдачі відповідно до особливостей функціонування механізму мотивації досягнення

Характеристик и діяльності	Особи з мотивом	
	Прагнення до успіху	Уникання невдачі
Ситуація досягнення	Активно шукають і беруть участь у таких ситуаціях, не бояться ситуацій конкуренції, змагання, в яких можна проявити максимум здібностей та вмінь.	Уникають подібних ситуацій, а якщо потрапляють у них, пасивно підкоряються їх вимогам, іноді нерозумно ризикують.
Мета	Обирають цілі дещо вищі середньої складності, успіх у досягненні яких дозволяє підтвердити свою самооцінку.	Ставлять перед собою надто легкі чи складні цілі, успіх чи неуспіх у реалізації яких не впливає на самооцінку.
Результат (оцінюється у зв'язку з рів- нем домагань)	Ефективні в досягненні реалістичних цілей.	Більш ефективні в досягненні легких цілей і менш –реалістичних (середньої складності).
Оцінка оточуючих	Прагнуть до отримання зворотнього зв'язку про те, наскільки успішно вони діяли, і реагують на цей конкретний зворотний зв'язок.	Не прагнуть отримати або ігнорують інформацію про результати.
Самооцінка і атрибуція причин	Самооцінка реалістична і стійка. Успіх оцінюють як результат власних зусиль і здібностей, невдачу відносять до збігу обставин.	Частіше занижена чи завищена, нестійка. Успіх оцінюють як збіг обставин, невдачу – як підтвердження нестачі здібностей, гостро переживають невдачі.
Планування часової перспективи	Помірне (реалістичне) планування. В осіб з високими досягненнями – орієнтація на віддалене майбутнє.	Глобальне або ж дуже вузьке планування життєвих цілей. В осіб з високими досягненнями – ухилення від помірного (реалістичного) планування.

У психології виділяються чотири чинники, які визначають рівень мотивації досягнення успіху:

- 1) прагнення до успіху;
- 2) надія на успіх;

- 3) суб'єктивно оцінена імовірність досягнення успіху;
- 4) суб'єктивні еталони оцінки досягнень [2].

Проведений теоретичний аналіз свідчить про достатню кількість психологічних публікацій з проблеми мотивації досягнення, але недостатню розробленість проблеми мотивації досягнення успіху саме в навчальній діяльності та її динаміки. З метою виявлення особливостей динаміки мотивації досягнення успіху протягом усього періоду навчання в школі нами була проведена дослідницька робота. У своєму дослідженні ми виходили з припущення, що мотивація досягнення успіху має тенденцію до зростання протягом шкільного навчання. Емпіричне дослідження на визначення динаміки мотивації досягнення успіху проводилось протягом 2008-2009 навчального року серед учнів 3-А класу (у складі 20 осіб), учнів 7-А класу (у складі 30 осіб) та учнів 10-А класу (у складі 25 осіб) середньої школи №7 м. Кривого Рогу. У дослідженні загалом брали участь 75 учнів.

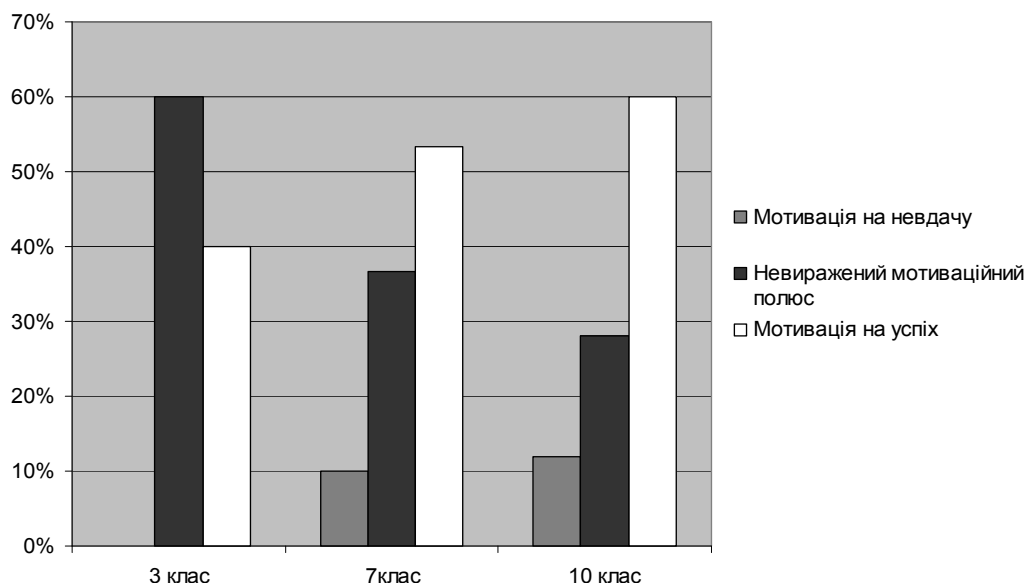
Методика для визначення динаміки мотивації досягнення успіху обиралась з урахуванням вікової спроможності дати відповіді на питання. На нашу думку, такою універсальною методикою є опитувальник А.Реана "Мотивація успіху та боязні невдачі" [4]. Для більш кращого розуміння учнями 3-го класу питань, нами була проведена модифікація опитувальника, що значно полегшило сприймання школярами питань. Учням пропонується 20 тверджень, погоджуючись з ними або ні, необхідно вибрати одну з відповідей – "так" чи "ні".

Отримані дані представлені в таблиці 2.

Таблиця 2 - Відсоткове співвідношення рівня розвитку певного мотиваційного полюсу учнів різної вікової категорії

Група випробовуваних	Переважаюча мотивація			
	Мотивація на невдачу	Невиражений мотиваційний полюс		Мотивація на успіх
		Ближче до невдачі	Ближче до успіху	
3 клас	0%	5%	55%	40%
		60%		
7 клас	10%	16,7%	20%	53,3%
		36,7%		
10 клас	12%	8%	20%	60%
		28%		

Для більшого уявлення сприймання результатів дослідження представимо ці дані у вигляді діаграми.

Як видно з таблиці та діаграми, невиражений мотиваційний полюс переважає у учнів 3-го класу, що складає 60% класу (всього це 12 осіб). Це можна пояснити нестабільністю мотивів, низькою усвідомленістю молодшими школярами власного навчання. Мотиви досягнення починають формуватися у цьому віковому періоді. Характерно, що у всіх класах невиражений мотиваційний полюс має саме тенденцію до успіху, порівняно з тенденцією до невдачі. Мотивація серед 10% (3 особи) 7-А класу та 12% (3 особи) 10-А класу орієнтована на невдачу, що є свідченням несформованості позитивної навчальної мотивації, прагненням уникнути дискомфорту, пов'язаного з можливими невдачами. Мотивація на досягнення успіху переважає серед учнів 7-го класу, що складає 53,3% класу (16 осіб) та серед учнів 10-го класу, що складає 60% класу (15 осіб). Це пояснюється вже досить сформованими мотивами досягнення (у нашому випадку це мотивація на успіх). Спостерігаємо, що відсоткове співвідношення учнів, мотивація яких орієнтована на успіх, більше у школярів 10-го класу, порівняно з 7-м класом. Це можна пояснити більш стійкою мотивацією досягнення учнів 10-го класу і вже майже чітко сформованою й упорядкованою ієрархією мотивів, серед якої провідне місце займає мотивація на успіх, що може бути пов'язано з професійним самовизначенням старшокласників. Відсоткове співвідношення учнів, мотивація яких орієнтована на успіх, досить високе, особливо серед учнів 7-го та 10-го класів, причинами чого можна вважати, на нашу думку, напрямки та рівень розвитку сучасної виховної й освітньої систем.

З таблиці та діаграми видно, що мотивація на успіх зростає від 3-го класу до 10-го, тобто від молодшого шкільного віку до старшого, що підтверджує висунуту нами на початку дослідження гіпотезу. Отримані дані будуть корисними для майбутніх вчителів, а також можуть бути використані у навчально-виховному процесі школи. Таким чином, проведене експериментальне дослідження дозволило нам виявити динаміку мотивації на успіх протягом усього періоду навчання в школі.

Дослідження є практично значущим, оскільки уможливує формування методичних рекомендацій, які ми представимо у таблиці 3.

Таблиця 3 - Методичні рекомендації щодо розвитку мотивації досягнення успіху в навчанні

Фактори	Умови розвитку мотивації досягнення успіху в навчальному процесі
Рівень складності і новизни завдання.	Поставлені завдання повинні відповідати можливостям школярів і гарантувати їм успіх не менше ніж на 50%.
Можливість прояву самостійності.	Процес виконання завдання повинен надавати можливості для прийняття і виконання самостійних рішень.
Методи спонукання до досягнень.	Методи спонуки до діяльності не повинні носити дуже жорсткий, обмежуючий автономність і самостійність учнів, характер.
Методи оцінки результатів діяльності.	Учні повинні знати, яких результатів чекає від них учитель, і за якими показниками оцінюватиме. Система контролю повинна забезпечити об'єктивне виявлення результатів. Оцінка діяльності має бути справедливою і об'єктивною. Усі учні, які мають однакові результати, повинні однаково оцінюватися вчителем. Оцінка учня повинна залежати лише від результатів його навчальної діяльності.
Умови змагальності.	Повинна бути змагальність учнів з приблизно рівними можливостями.
Наявність можливостей для досягнення успіху.	Повинні бути всі умови для досягнення позитивних результатів; їх досягнення не повинне вимагати від школярів надмірної напруги і приводити до навантажень.
Особистий приклад авторитетних дорослих.	Вчитель повинен бути мотивованим на поліпшення результатів учнів.
Близькі і віддалені наслідки досягнення успіху.	Будь-які, навіть незначні досягнення повинні заохочуватися. Методи заохочення повинні переважати над методами покарання.
Ступінь задоволеності первинних потреб.	Вчителем повинні створюватися такі умови, при яких потреба в досягненні вищого рівня знань стає для учнів більш актуальною, ніж всі інші, наприклад, отримання винагороди або уникнення невдачі.

Чекання радості має пронизувати все життя дитини, тому головний зміст діяльності вчителя полягає в тому, щоб створити кожному вихованцю ситуацію успіху. Ситуація – це поєднання умов, які забезпечують успіх, а сам успіх – результат подібної ситуації. Важливо мати на увазі, що навіть разове переживання успіху може докорінно змінити психологічне самопочуття дитини. Ситуація успіху може стати пусковим механізмом подальшого руху особистості. Успіх у навчанні – єдине джерело внутрішніх

сил дитини. З психологічної точки зору, успіх – це переживання стану радості, задоволення результатами діяльності. З педагогічної точки зору, успіх – це таке цілеспрямоване організоване сполучення умов, при яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності. *Першою умовою* створення ситуації успіху є характер самої діяльності або зміст завдання, яке треба вирішити учневі. Найбільш сильне прагнення до досягнень виявляється тоді, коли майбутня діяльність має характер *новизни*. Сильний вплив на мотивацію здійснює *ступінь складності завдання*. В психології експериментально встановлено, що люди, орієнтовані на досягнення, не беруться за справи високого ступеня складності, віддаючи перевагу чомусь середньому, що гарантує у будь-якому випадку 50% успіху. І навпаки, ті, хто прагне уникати невдачі, вважають за краще обрати або дуже легкі, або, навпаки, дуже важкі завдання. Тому важливо, визначаючи ступінь складності того або іншого завдання, враховувати відмінності в спрямованості мотивації досягнення. Важливо, щоб вчитель всіляко підтримував своїх учнів, вселяв в них упевненість в своїх можливостях. *Друга умова*, важлива для розвитку мотивації досягнення, – самостійність школярів. Дослідження показали наступну закономірність: спонукаючи дітей до самостійної діяльності, ми підвищуємо їх прагнення добитися успіху. Від того, наскільки самостійна дитина в тій або іншій діяльності, залежить рівень почуттів, що випробовуються нею при успіху.

В педагогічній діяльності існують різні шляхи та способи корекції мотивації уникнення невдач. Одним з прийомів є проведення гри “Класний пароль”, яка дає змогу усвідомити й уникнути страху зробити помилку, оскільки страх зробити помилку дуже знижує мотивацію досягнення успіху. Коли цей страх зникає, в учня відбувається прорив свідомості і він відчуває, що можливості зросли. Коли задзвенить дзвінок з уроків, вчитель повинен заступити двері і оголосити, що пароль, по якому він випускатиме з класу – одна помилка на сьогоднішніх уроках. Прийняти таку гру учням не просто. Про помилки говорити самим, та ще й перед класом – для багатьох це все одно, що демонструвати плями на одязі чи обличчі. Тому дуже важливо, щоб і сам вчитель брав участь у цій грі, показуючи, що помилка – нормальна частина життя кожної людини, що важливо не стільки уникати помилок, скільки “не наступати двічі на одні і ті самі граблі”.

Отже, теоретичне вивчення питання та результати проведеного експериментального дослідження дозволяють стверджувати, що мотивація досягнення успіху є суттєвою складовою структури особистості школяра. Виявлення особливостей динаміки мотивації досягнення учнів протягом усього їх періоду навчання дозволяють вчителю більш оптимально, цілеспрямовано та творчо організовувати навчально-виховний процес з метою подальшого всебічного і гармонійного розвитку особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Занюк С. С. Психологія мотивації: [навч. посібник] / Сергій Степанович Занюк. – К.: Либідь, 2002. – 304с.
2. Калошин В. Ф. Педагогічні стратегії досягнення успіху / В. Ф. Калошин // Обдарована дитина 2007. – №9. – С.31-36.
3. Маркова А. К. Формирование мотивации учения в школьном возрасте / Аэлита Капитоновна Маркова. – М.: Просвещение, 1983. – 96с.
4. Реан А. А. Практическая психодиагностика личности: [учебное пособие] / Артур Александрович Реан. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 224с.
5. Федосеев С. Е. Проблема мотивації навчальної діяльності / С. Е. Федосеев // Вісник міжнародного дослідного центру: “Людина: мова, культура, пізнання” : [шкварт. науков. журнал] / [укл. О.М. Холод]. – 2008. – Том 18(3). – С.76-82.
6. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность / Хайнц Хекхаузен; [пер. с немецкого] – М.: Педагогика, 1986. – Т.1. – 408с.
7. The achievement motive / D. C. McClelland, J. W. Atkinson, R. A. Clark, E. L. Lowell. – New York: Appleton, 1953.